

POVRATAK MUZEJA U MEŠTROVIĆEV DOM – NOVI STALNI POSTAV ATELIJERA *MEŠTROVIĆ*¹

DR. SC. BARBARA VUJANOVIĆ

Muzeji Ivana Meštrovića – Atelijer
Meštrović

barbara.vujanovic@mestrovic.hr

Nakon razornoga zagrebačkog i petrinjskog potresa zagrebački muzeji našli su se pred izazovima obnove, restauracije, ali i nužnosti prilagodbe i modernizacije. Koncept novoga stalnog postava Atelijera *Meštrović* u Zagrebu nastao je kao logičan slijed tih okolnosti, istodobno motiviran potrebom redefiniranja načina na koji predstavljamo život i djelo Ivana Meštrovića u 21. stoljeću. Naime, njegova obiteljska kuća i atelijer u Mletačkoj 8 nisu tek neutralan prostor u kojemu se već više od šest desetljeća čuvaju djela. Oni su sastavni dio izložbenog narativa. Sama kuća, s pripadajućim atrijem, vrtom i atelijerom, u tom se smislu promatra kao muzejski izložak.

Podsjetimo ukratko na povijest ustanove. Darovnim ugovorom koji je Ivan Meštrović 31. siječnja 1952. godine sklopio s Milošem Žankom, zastupnikom Vlade Narodne Republike Hrvatske, kompleks u Mletačkoj 8 postao je dio Meštrovićeve ostavštine domovini, zajedno s obiteljskom vilom i atelijerima u Splitu (koji će se preoblikovati u Galeriju *Meštrović*), sakralno-umjetničkim kompleksom Meštrovićeve Crikvine – Kaštilac u Splitu i obiteljskom grobnicom – crkvom Presve-

tog Otkupitelja u Otavicama. Svi ti objekti, muzeji i građevine sakralne funkcije objedinjeni su 1991. godine u Fundaciju Ivana Meštrovića, sa sjedištem u Zagrebu, odnosno od 2007. godine u Muzeje Ivana Meštrovića sa sjedištem u Splitu.

Uz navedene zgrade Meštrović je darovao i 132 umjetnička djela, namijenivši ih za izlaganje u budućim muzejima. Darovnica je 1959. godine, kada kipar posljednji put posjećuje domovinu, dobila svoj dodatak. Otkupima i darovanjima, ponajprije nasljednikā Ivana Meštrovića, fundus zagrebačkog muzeja, kao i onoga splitskoga, stalno se dopunjuje. U Muzejima Ivana Meštrovića nalazi se također pokućstvo, knjižna, fotografska i arhivska građa. Atelijer *Meštrović* bio je od 1954. godine pod nadzorom i privremenom upravom Konzervatorskog zavoda. Od 1959. godine Atelijerom *Meštrović* upravlja Gradska galerija suvremene umjetnosti u Zagrebu, poslije Galerije grada Zagreba, sve do 1991. godine kada je Sabor Republike Hrvatske donio *Zakon o Fundaciji Ivana Meštrovića*, kojim su se svi muzeji i sakralne građevine objedinili u jednu ustanovu.

Atrij, atelijer i vrt uređeni su prema koncepciji arhitekta Miroslava Begovića, osmišljenoj i ostvarenoj između 1962. i 1963. godine, kojom se naglasak stavio na izložena djela, a ne na očuvanje uspomena na Meštrovićev radni prostor. Odabir djela načinila je povjesničarka umjetnosti Vesna Barbić, prva kustosica i voditeljica Atelijera *Meštrović*, u suradnji sa slikarom Edom Kovačevićem. Stambeni dio uređen je od 1968. do 1969. godine prema projektu Hrvatskoga restauratorskog zavoda i arhitekta Vojtjeha Delfina. Njegova koncepcija prihvaća memorijalno obilježje

Slika 1. Novi stalni postav Atelijera Meštrović, prostor atelijera. Fotografirao Damir Žižić.

muzeja ostavljajući autentično interijersko uređenje koje uključuje i namještaj koji je resio kuću u vrijeme boravka Meštrovića i njegove obitelji.

Kuća se u cijelosti otvara za javnost 21. ožujka 1969. godine sa stalnom izložbom u odabiru Vesne Barbić. Iako je muzej otvoren nakon umjetnikove smrti, on je bio uključen u pripreme. Tijekom posjeta Zagrebu 1959. godine, i u kasnijem dopisivanju s Vesnom Barbić, kipar je odobrio plan postava i uređenja.

Djela nisu bila postavljena u strogome kronološkom i tematskom slijedu. Dojmovi o skulpturama, crtežima i litografijama stapali su se s intimnom i specifičnom atmosferom prostora. Posjetitelji su djela upoznavali na samom izvoru umjetnikove kreacije, na mjestu na kojemu je dva desetljeća neumorno stvarao za svoj grad, domovinu, svijet. Fundus, pohrana nasljednika, bogata arhivska građa, knjižnica i arhitektura, koja ponajbolje utjelovljuje estetiku njezina naručitelja i idejnog tvorca, u svojoj su cjelovitosti najrječitiji sukus *Meštrovićeva znaka u Zagrebu* te zalog njegova čuvanja i proučavanja.

Novi stalni postav temelji se na naglašavanju i čuvanju autentičnosti i posebnosti doma i atelijera. Usto, on odgovara suvremenim zahtjevima i očekivanjima publike s različitim razinama predznanja. Bez podilaženja trendovima koji previše ustraju na digitalnim tehnologijama, glavna okosnica posjetiteljeva iskustva i dalje se sastoji u njegovanju suodnosa umjetničkih djela, interijera i eksterijera. Inovativne interpretacijske metode, prikladne klasičnoj osnovi postava, omogućuju dublje razumijevanje Meštrovićeva stvaralaštva i kulturno-povijesnog konteksta. Autori arhitekture, interijera i likovnog postava su Damir Gamulin, dipl. diz., Antun Sevšek,

dipl. ing. arh., sa suradnikom Jasminom Ćemanovićem, bacc. arh., iz Organiziranog oblikovanja.

Prijašnji je odabir djela vrednovao sinergiju Meštrovićeva stvaralaštva, pokušstva, interijera i eksterijera. Sada je bilo potrebno načiniti određene izmjene u rasporedu kako bi se ostvarila bolja preglednost djela opusa koji se čuva u fundusu i pohrani Atelijera *Meštrović*. Kako bi se određene teme što cjelovitije predstavile, posegnulo se i u fundus splitske Galerije *Meštrović*. Djela su raspoređena u tematskim cjelinama koje se logično dopunjuju, te se posjetitelji mogu samostalnim obilaskom postupno upoznavati sa životom i djelom Ivana Meštrovića.

Zadržava se veći dio prethodno izloženih radova, remek-djela kao što su *Miloš Obilić*, *Povijest Hrvata* ili mramorni i brončani ženski aktovi iz *zagrebačkog razdoblja*. Pridružuju im se dosad vrlo rijetko izlagani radovi koji su rijetko kada napuštali čuvaonicu Atelijera *Meštrović* (npr. *Sir John Lavery, portret, Mojsije uzdignutih ruku*).

Tematskom skupinom skulptura omogućuje se lakše i organiziranije upoznavanje posjetitelja s Ivanom Meštrovićem. U nastojanju da se posjetiteljima pokaže složenost njegovih kreativnih promišljanja, kao i recepcije u različitim razdobljima njegova djelovanja i života, teme se na različite načine odnose prema Meštrovićevu opusu. Poseban se naglasak stavlja na suvremenu kontekstualizaciju stvaralaštva čime se osvješčuje važnost umjetnika u sadašnjem trenutku. Meštrovićeva osobna i profesionalna biografija upoznaje se iz više perspektiva – stvaranja, života u kući, druženja s poznatim domaćim i međunarodnim ličnostima, odnosa s dvjema suprugama i djecom, političkoga i pedagoškoga djelo-

Slika 2. Novi stalni postav Atelijera Meštrović, prostor atelijera. Fotografirao Damir Žižić.

vanja. Time se stvara i otvara značenjska i emotivna dinamika posjeta.

Nadalje, podjela na glavne cjeline i podcjeline suptilno se prilagođuje logici i značajkama interijera i eksterijera nekadašnjeg kipareva doma i atelijera. Primjerice, klasično oblikovan atrij idealno podržava predstavljanje faze u kojoj je Meštrović proučavao i reinterpreterirao antičku i renesansnu kiparsku tradiciju. Atelijer navodi na isticanje teme rada u kiparskim radionicama, fenomena suradnje i susreta s drugim umjetnicima.

Vrt je zamišljen kao prirodno mjesto zastajanja i meditacije, prostor tišine i usporavanja u kojemu se posjetitelj oslobađa muzejske strukture i uspostavlja osobniji odnos s djelima. Kuća pak pruža uvid u intiman život umjetnika i njegove obitelji te se potvrđuje kao ravnopravan element postava koji pruža pregled glavnih tematskih faza Meštrovićeva stvaralaštva: portreta članova obitelji i poznatih ličnosti, sakralne dionice, monumentalnih ciklusa, spomeničkih ostvarenja.

Posebna se pažnja pridaje zastupljenosti svih kiparskih materijala u kojima se Meštrović izražavao (sadra, bronca, kamen, drvo) te prisutnosti inačica jedne kompozicije u različitim materijalima kako bi posjetitelju bila prenesena ideja o procesu nastanka djela. Također, zastupa se ideja periodičnih izmjena skulptura unutar pojedinih tematskih segmenata, u skladu sa sličnim dimenzijama pojedinih djela. Time se omogućuje rotacija djela, odnosno njihova dostupnost javnosti s potencijalnim učinkom stvaranja potrebe novog posjeta, u prvom redu ljubitelja Meštrovićeva rada.

Dinamičnost novog postava ne bi bila moguća bez prilagodljive tipologije postamenata. Predviđene rotacije skulptura

i cikličke izmjene edukacijskih sadržaja oslanjaju se na mogućnost brzoga i sigurnoga premještanja djela. Izmjene se doživljavaju kao organski nastavak izloženog narativa. Postamenti tako postaju nositelji ideje o stalnom preispitivanju i reinterpretaciji Meštrovićeva opusa.

Tipologija postamenata u novome stalnom postavu Atelijera *Meštrović* sintetizira tri osnovne vrijednosti: autentičnost, suvremenost i funkcionalnost. Autentičnost se čuva uključivanjem Meštrovićevih izvornih postamenata, suvremenost se očituje u dizajnu novih modularnih rješenja, a funkcionalnost u sigurnosti i prilagodljivosti različitim materijalima i dimenzijama. Oblikovanje i organizacija postava namjerno su tektonički u dojmu. Takav diskurs ne proizlazi samo iz potrebe za sigurnim nošenjem skulptura, nego i iz želje da se zadrži kontinuitet s logikom konstrukcije postojećih nosača u prostoru, onih koje su stvarali sam umjetnik i njegovi kasniji postavljači.

Prostorna i materijalna dosljednost omogućuje da novi postav zadrži osjećaj upisanosti u prostor, ali i da postane osnova za buduće, mekše i tanje slojeve privremenih izlaganja. Ti su slojevi jasno čitljivi i privremeno ugrađeni u osnovnu strukturu, bez narušavanja njezine stabilnosti i obilježja. Postament nije tek podnožje, već sastavni dio muzeološke cjeline koji uspostavlja vezu između umjetničkog djela i prostora, između povijesti i sadašnjosti, između intimnoga memorijalnog okružja i suvremenoga interpretativnog diskursa. Takvim dinamičnim pristupom u predstavljanju djela upućuje se na prolifichnost Ivana Meštrovića i na njegovu stalnu potrebu preispitivanja vlastitog odnosa prema određenoj temi, stilskim mogućnostima izražavanja te materijalima u

Slika 3. Ivan Meštrović, Na odmoru, Atelijer Meštrović. Fotografirao Damir Žižić.

kojima je stvarao. Kontekstualizacija djela informacijama, koja se razvija usporedno s izmjenom skulptura, omogućuje posjetiteljima dublje razumijevanje izložbenih tema prilagodljivim metodama koje će također biti podložne periodičnim izmjenama.

Pažljivo planiranim konceptom suzdržanosti u broju izložaka postav nudi promišljeno odabran broj skulptura, pri čemu se izmjene ne doživljavaju kao nasumične promjene, već kao prirodan dio evolucije izložbenog prostora. Za razliku od stare koncepcije, u kojoj su djelima pridodani brojevi umjesto legendi, novi je postav obogaćen legendama s osnovnim kataloškim podacima o djelu (naziv, mjesto i godina nastanka, materijal, vlasništvo ako djelo nije iz fundusa Atelijera *Meštrović*, ime autora koji je kompoziciju izveo) na hrvatskome i engleskome jeziku.

Informacije o pojedinim temama izložbenih dvorana, kao i o Meštrovićevu radu i životu, njegovoj uključenosti u društvena i politička previranja prve polovice 20. stoljeća, predaju se na, također dvojezičnim, proširenim legendama. Kratkim tekstovima koji potiču na razmišljanje, odnosno interpretacijskim predmetnim i tematskim legendama, nastoji se kod posjetitelja spriječiti ono što je poznato kao muzejski umor. Na jednostavan se način nastoje prenijeti značenje djela i situacija u kojoj ono nastaje te potaknuti promišljanje o poveznicama između Meštrovićevih radova i općih društvenih i kulturnih koncepta i ljudskih emocija.

Također, tekstovima se posjetitelji potiču na evokaciju vibrantnog života u kući, posjeta slavnih ličnosti ili trenutaka obiteljskog života. Interpretativna novina u stalnom postavu, u odnosu na prijašnje, jest u pokušaju stvaranja ne samo ko-

gnitivnoga ili intelektualnoga iskustva posjeta nego i senzornoga, tjelesnoga, emotivnoga – upoznavanja Ivana Meštrovića kao umjetnika i čovjeka.

Takvom interpretacijom želi se napraviti iskorak prema aktivnom odnosu s Meštrovićevim radom, i općenito kiparstvom, posjetitelja bez povijesnoumjetničkog znanja te prema poticanju individualnog posjeta muzeju koji ne zahtijeva pomoć vodiča. Odabir sadržaja ostaje u potpunoj kontroli posjetitelja. Takav pristup interpretaciji suvremena je muzeološka praksa koja se primjenjuje u sve većem broju muzeja u zapadnoj i sjevernoj Europi. Tekstove sam pisala i razrađivala u suradnji s muzeologom i povjesničarom umjetnosti Matom Marićem, uz stručnu pomoć izvanredne profesorice dr. sc. Željke Miklošević.

Dodatna kontekstualizacija omogućuje se minimalnim multimedijским prezentacijama te korištenjem uvećanim arhivskim fotografijama. Svi su ti elementi ravnomjerno i nenametljivo raspoređeni u svim izložbenim prostorima, tako da povremeno stvaraju ritam zadržavanja – male točke usredotočenosti koje posjetitelju omogućuju predah i usmjeravanje pozornosti.

Posjet publike s invalidnošću bit će omogućen u svim prizemnim prostorima (atriju, atelijeru, vrtu, predvorju kuće). Posjetiteljima u invalidskim kolicima bit će na raspolaganju pomična rampa koja će se postaviti na stepenice koje vode u atrij i kuću. Publika će, osobito slijepi i slabovidni posjetitelji, moći dodirivati pojedine skulpture u atelijeru i vrtu, pod nadzorom osoblja muzeja, informatora, muzejskih pedagoga i kustosa. Važan doprinos ojačavanju pedagoške djelatnosti ostvarit će se otvaranjem multifunkcionalne prostorije

Slika 4. Novi stalni postav Atelijera Meštrović, prostor vrta. Fotografirao Damir Žižić.

Slike 5 – 8. Tematska cjelina Stvaralački impulsi, Atelijer Meštrović. Fotografirao Damir Žižić.

namijenjene radionicama i predavanjima na drugom katu atelijera.

Arhitektonske i dizajnerske intervencije promišljene su tako da uravnotežuju oču-

vanje klasičnog ambijenta i povijesnog obilježja prostora s potrebama moderne interpretacije i kvalitetnog predstavljanja umjetničkih djela i njihova konteksta. U

Slika 9. Ivan Meštrović, Mojsije, Atelijer Meštrović. Fotografirao Damir Žižić.

tom suživotu nastaju mjesta proučavanja, promatranja te prijelaza i zadržke, zone u kojima posjetitelj zastaje, promišlja i osjeća istodobnost doma i muzeja. Vrt se novo hortikulturno osmišljava uz ostavljanje itekako prepoznatljivog bršljana. U većim dvoranama u kući i atelijeru postavljene su klupe čiji je dizajn usmjeren na stvaranje prostora za zastajanje i promišljanje, trenutaka tišine i odmaka koji omogućuju dublje uranjanje u djela i ambijent.

Načinjeni su faksimili crteža i grafika jer radovi na papiru nisu u pravilu galerijska i muzejska građa namijenjena izlaganju, već se građa pohranjuje na zatvoreno čuvanje te se izlaže pod određenim uvjetima i u kraćim razdobljima (npr. jedan mjesec izlaganja, jedna godina zatvorenog čuvanja izvan dosega Sunčeve svjetlosti). Nadalje, korištenjem staklenim vitrinama, učvršćivanjem skulptura manjih dimenzija, posebno onih sadrenih, stalnim praćenjem mikroklimе te postavljanjem postamenata u odnosu na zasebne skulpture i skupine skulptura postiže se maksimalna sigurnost za djela i za same posjetitelje.

Postamenti su svojim dimenzijama, bojom i materijalom usklađeni sa skulpturom i ambijentom, tako da se vizualno i simbolički ne nameću te pružaju najpodobniju sigurnost i stabilnost izložka. Namjera je sačuvati prijašnje elemente, kao što su komadi Meštrovićeva namještaja (stol i pripadajući stolci u predvorju), stare keramičke peći, drvene, pozlaćene karniše, jer svi ti autentični elementi osnažuju ideju nekadašnjeg doma te doprinose specifičnoj kontekstualizaciji, kakva je moguća jedino u nekadašnjem domu i atelijeru u Mletačkoj 8.

Slika 10. Gipsani model s Meštrovićevim autoportretom za vratnice mauzoleja u Otavicama, Atelijer Meštrović. Fotografirao Damir Žižić.

Ostavljanjem pojedinih djela u istim izložbenim prostorima kao i u prvome stalnom postavu ostvaruje se suptilan *hommage* prethodnoj generaciji umjetnika, povjesničara umjetnosti i arhitekata koja je tijekom više od pola stoljeća odgajala generacije posjetitelja u Atelijeru *Meštrović*. Ipak, novi odabir i raspored djela, sa svim muzeološkim pomagalima, te nužne preinake prostora očigledno čine iskorak u 21. stoljeće – davanjem tradiciji pečata suvremenosti, baš kao što je to i u svojem vremenu činio Ivan Meštrović.

BILJEŠKE

¹ Članak je dovršen i predan uredništvu u listopadu 2025. godine, a otvorenje obnovljenog muzeja održalo se 13. prosinca iste godine. Obnova je financirana sredstvima Europske unije i Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske, koje je financijski omogućilo i ostvarenje stalnog postava. Voditeljica projekta je ravnateljica Muzejā Ivana Meštrovića Sandra Grčić Budimir. Autorica članka ujedno je autorica idejne i glavne muzeološke koncepcije novoga stalnog postava Atelijera *Meštrović*.

THE MUSEUM RETURNS TO MEŠTROVIĆ'S HOME – NEW PERMANENT EXHIBITION OF THE MEŠTROVIĆ ATELIER

The new permanent exhibition of the Meštrović Atelier in Zagreb was created in response to the challenges of reconstruction following the earthquake, as well as the need to redefine the presentation of the life and work of Ivan Meštrović in a contemporary context. Meštrović's house at 8 Mletačka Street in Zagreb, with its atrium, garden and studio, is conceived as a complete museum exhibit in which the space itself becomes part of the interpretation of the artist's oeuvre. Historical-

ly founded on the 1952 Donation, the Meštrović Atelier has evolved through several phases of museological reflection, and the new exhibition represents a step forward into the twenty-first century, maintaining its authenticity while introducing modern museological standards. The fundamental concept of the new exhibition is to emphasise the interrelationship between artworks, interiors and exteriors. The sculptures are organised into thematic units that allow for a more comprehensive understanding of the artist's oeuvre and life. Special attention is given to presenting the process of creating the sculptures, the use of different materials and the periodic rotation of works, which encourages dynamism and repeat visits by the public. The pedestals are conceived as an integral part of the museological whole, combining authenticity, modernity and functionality, while the interpretative layer includes bilingual labels, thematic texts and minimal multimedia content. The new approach to interpretation seeks to stimulate a sensory and emotional experience, bringing Meštrović closer to visitors without prior professional knowledge. Particular attention is devoted to accessibility, safety and the preservation of authentic elements of the house and studio. In this way, the new permanent exhibition achieves a balance between tradition and modernity, affirming Meštrović's home as a vibrant point of dialogue between art, architecture and the public.